

בבא מציעא ה

משה שווערד

1. תוספות מסכת בבא מציעא דף ה עמוד א

אמאי איצטריך קרא למעוטי - תימה הא ליכא קרא מיותר למעוטי קרקעות אלא מכלל ופרט וכלל ממעטינן להו וכלל ופרט וכלל אצטריך למעוטי שטרות וי"ל דקשיא ליה אמאי איצטריך תנא למילף קרקעות מכלל ופרט כיון דהילך פטור וא"ת לימא דאיצטריך למעוטי משבועה דעד אחד מיהו י"ל משום דמתני' דאין נשבעין על הקרקעות מיירי בשבועה דמודה במקצת.

2. שיטה מקובצת מסכת בבא מציעא דף ה/א

ולמאן דאמר הילך פטור אמאי איצטריך קרא כל הך לישנא ממר יהודאי גאון נקטינן לה ולא מעיקר גמרא הוא ובודאי דפירכיה דאמאי איצטריך קרא למעוטי קרקעות לאו פירכא גמורה היא דאיכא לאוקמי מיעוטא דקרא בשעד אחד מעידו והלה כופר בכל אלא דניחא ליה לפרושי צריכותא דמיעוטא דקרקעות אפילו במודה מקצת ועוד דעיקר מיעוטא דקרקעות גבי מודה מקצת הוא דכתיב. הר"ן:

3. רש"י מסכת בבא מציעא דף ה עמוד א [1]

וחפר בה בורות שיחין ומערות - דלאו הילך הוא, שהרי קלקלה.

4. רמב"ם הלכות טוען ונטען פרק ה הלכה ב [2]

שתי שדות מכרת לי לא מכרתי לך אלא אחת, שני עבדים או שני שטרות יש לי בידך אין לך בידי אלא שטר אחד או עבד אחד הרי זה נשבע היסת, וכן אם טען ואמר חצר זו או עבד זה או שטר זה שיש לי בידך שלי הוא ואתה מכרתו לי והנטען אומר לא היו דברים מעולם, בין שהביא הטוען עד אחד בין שלא הביא הרי זה נשבע היסת ונפטר, וכן החופר בשדה חבירו בורות שיחין ומערות והפסידה והרי הוא חייב לשלם בין שטענו שחפר והוא אומר לא חפרתי או שטענו שחפר שתי מערות והוא אומר לא חפרתי אלא אחת או שהיה שם עד אחד שחפר והוא אומר לא חפרתי כלום, הרי זה נשבע היסת על הכל

5. מגיד משנה הלכות טוען ונטען פרק ה

[ב] שתי שדות מכרת לי וכו'. זה מבואר בהרבה מקומות ונכלל במה שנזכר למעלה:

וכן החופר בשדה חבירו וכו'. דין זה יצא לרבינו ממה שהקשו פ"ק דמציעא (דף ד') למאן דאמר הילך פטור למאי איצטריך קרא למעוטי קרקעות משבועת מודה מקצת תיפוק לי דכל קרקע הילך הוא פירוש דכל היכא דאיתא ברשותא דמריה איתיה ותירצו כי איצטריך קרא היכא דחפר בה בורות שיחין ומערות ומפרש רבינו וטענתם על החפירה שזה טוען שחפר בה והזיקו יותר ממה שזה מודה ואע"פ שתביעתו היא דמים כיון שהיא מחמת קרקע אין עליה שבועת התורה ויש לפרש בדרך אחרת ולומר שהוא טוענו שתי שדות והלה מודה לו בשדה אחת ובאותה שמודה לו חפר בה בורות ונמצא דלאו הילך הוא שהרי אינו מחזירה לו כמות שהיא וכן

נראה מדברי רש"י ז"ל ומכל מקום נראה שאפי' לפי פירוש זה יש ראייה לדברי רבינו שאת"ל דתביעת חפירת בורות היא כתביעת מטלטלין נמצא שזה תובעו מטלטלין וקרקעות והודה לו במטלטלין ובמקצת קרקעות ואם כן זהו התירוץ השני שאמרו שם אי נמי היכא דטענו כלים וקרקעות והודה בכלים וכפר בקרקעות ויש לדחות דתירוץ ראשון מיירי כגון שאינו תובע כלל מן החפירות. ובהשגות א"א נראין דברים שתבעו למלאות החפירות וכו'. ואין החלוק שכתב הרב ז"ל נראה נכון שהרי אין ביד התובע להכריח לנתבע למלאות לו החפירות אלא אם רצה משלם לו נזק והפסדו הילכך מה לי תובעו למלאות מה לי תובעו בדמים כאן וכאן תביעתו דמים הבאין מחמת קרקע הן. ומה שכתב הרב ז"ל וכמי שאמר לו חבלת בי שתיים וכו' נראה שכוונתו ז"ל לומר דאע"ג דאדם הוקש לקרקע כשהוא תובעו דמי החבלה הרי הוא כמטלטלין ואין זו ראייה דכי אמרינן דאדם הוקש לקרקע הני מילי עבדים דכתיב בהו בהדיא והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם אבל שאר אינשי ודאי לא:

6. שיעורי ר' דוד בבא מציעא דף ה עמוד א

אכן הראב"ד השיג עליו ז"ל א"א נראין דברים שתבעו למלאות החפירות ולהשוות החצירות, אבל אם תבעו לשלם פחתו, הרי הוא כשאר תביעת ממון, וכמי שאמר לו חבלת בי שנים והוא אומר לא חבלתי אלא אחת, עכ"ל, והיינו דעל התשלומין לא הוי דין קרקע וחייב שבועה.

[אלא דלכאורה א"כ צ"ב מה משני הגמ' דאיצטריך המיעוט בכה"ג שחפר בה בורות שיחין ומערות].

ואפשר דהראב"ד מפרש דהא דמשני כגון שחפר בה בורות וכו', אין הכוונה דטענותיהם הוי על עצם החפירות, אלא עיקר תירוץ הגמ' הוא דמשו"ה לא הוי הילך, דמיירי שתבעו ב' קרקעות, והוא הודה באחת, ובאחת כפר,

ובזו שהודה חפר בה בורות, דכיון שאין מחזיר לו הקרקע כמו שהיא לא הוה הילך, [וכן משמע מפירש"י, וע"ע במגיד משנה מש"כ בזה].

7. ביאור דעת הרמב"ם דעצם חיובו הוא קרקע
אלא דאכתי צ"ע בדעת הרמב"ם מ"ט דמי קרקע כקרקע, דבשלמא אם תובעו למלאות החפירות שייך לומר דהוה קרקע, אבל אם תובעו ממון הא הוה כשאר תביעת ממון ואמאי הוה כקרקע, וכמו שהשיג הראב"ד.
ובחי' - ר"ח - הלוי (פ"ה מהל' טוען ונטען) ביאר, דהרמב"ם סובר [דכיון דהתשלומין הם חליפי הקרקע שהזיקו, ונזק הקרקע הוא עיקר חיובו, וא"כ עיקר חיוב שבועתו הוא רק בנזק הקרקע וכיון דאין נשבעין על הקרקעות ומיפטר בכפירתו בלא שבועה ממילא ליכא עליה חיוב שבועה גם על התשלומין, עכ"ל. והיינו דסובר דעצם החיוב הוא קרקע, דזהו סיבת החיוב ורק דהתשלומין הוא כממון, ולכן שפיר חשיב תביעת קרקע.]

7. חידושי הרמב"ן מסכת בבא מציעא דף ה עמוד א

ומיהו קשיא לי למה לי למכתב רחמנא שבועת השומרים כלל ליכתוב מודה במקצת ולא בעי למיכתב שבועת השומרים דהא מגלגול שבועה נפקא לן דכיון דמודה במקצת חייב מגלגלין עליו שבועה שנאנסו, שאע"פ שהיא שמא הרי גלגול שבועה מדאורייתא היא אפילו בשמא על שמא כדאיתא בקידושין (כ"ח א') כ"ש על בריא כגון זה. וזו אינה קושיא לדעתו...

8. חידושי הריטב"א מסכת בבא מציעא דף ה עמוד א

וא"ת א"כ לרמי בר חמא למה כתב רחמנא שבועת השומרים, כיון דבר מדידה איכא שבועת מודה מקצת תיתי אידך בגלגול שבועה, דהא קי"ל (קדושין כ"ח א') דמגלגלין אפילו שמא על ברי ושמא על שמא, וי"ל דאתא קרא למימר דאפילו לא רצה להשביעו על פרה דכפירה נשבע על פרה דאונסין, ובלא"ה י"ל דכולה לגופה נצרכה ללמד על דיני תשלומי כפל דטוען טענת גנב וכיון שכן פירש כולהו דיני, ואשמעינן נמי שאינו נשבע על הפקדון שבועת השומרים אלא א"כ בא ע"י גלגול דשבועת מודה במקצת, דאנא אמינא דבלאו הכי מיחייב שבועה כיון שהמפקיד טוען שמא וזה יכול להעזיז פניו בדבר, זהו הנכון בעיני, והראב"ד ז"ל תירץ בענין אחר ואין צורך.

• עוד עיין במראה מקומות לבבא קמא דף קז

9. תוספות מסכת בבא מציעא דף ה עמוד א ד"ה רבי חייא

רבי חייא תנא הוא ופליג - אי גרס לעיל (ג.) א"ר חייא א"ש ואפילו אי גרסינן תני ר' חייא י"ל דהכי קאמר דאפילו לא הוה ברייתא תנא הוא ופליג.

10. ספר יד מלאכי - כללי הריש - אות תקננ

רב תנא הוא ופליג, בפ"ק דכתובות [דף] ה' א' ר' חייא תנא הוא ופליג בפ"ק דמציעא [דף] ה' א' ופשיטא שאינם תנאים שלא הוזכרו לא במשנה ולא בברייתא אלא ר"ל שהם חשובים כמו תנאים ויכולים לחלוק על משנה וברייתא, כן כתב ה"ע בש"ב פ"ב וכתב עליו מוהריק"א דלא דק שר' חייא סידר הברייתות ורב סידר הברייתות של ת"כ ע"כ ועמו הסליחה לפק"ד דאי משום הא לא איריא שהרי גם שמואל סידר ברייתות כמו שסדרו ר' חייא ור' אושעיא ...

11. שיעורי ר' דוד בבא מציעא דף ה עמוד א

(תלב) בטעמא דטענו חטים והודה לו בשעורים פטור ולפי"ז כתב עוד [בקצוה"ח] (סי' פ"ח סק"י) דהנה כתב השו"ע שם (סעי' י"ב) דאם טענו חטים והודה לו בשעורים פטור מלשלם אפי' דמי השעורים, ואיכא ג' שיטות בראשונים מ"ט פטור (הובא בקצוה"ח שם סק"ח).

❖ י"א משום הודאת התובע, דבזה שתבע רק חטים הודה דאינו חייב שעורים, ולכן אף שהנתבע הודה שחייב שעורים, הוה הודאה כנגד הודאה ופטור.

- ❖ וי"א שפטור מטעם מחילה דבזה שתבע רק חיטים ולא שעורים, הוי בזה מחילה על דמי השעורים.
- ❖ וי"א דפטור משום דיכול הנתבע לומר משטה אני בך, כיון שלא תבעו השעורים, ולא הוי הודאה כלל, ע"ש.

12. חדושי הרשב"א על מסכת בבא מציעא דף ה/א

ההוא רעיא דכל יומא מסרי ליה חיותא בסהדי וההוא יומא מסרי ליה בלא סהדי וכו'. תמיה ליה למה ליה לגמ' לאורוכי כולי האי, ומאי נפקא מינה אי כל יומא מסרי ליה בסהדי והשתא מסרי ליה בלא סהדי, לא הוה ליה למימר אלא ההוא רעיא דמסרי ליה חיותא ואמר לא היו דברים מעולם. וי"ל דהוה ס"ד דכיון שכל יומא לא מסרי ליה אלא בסהדי משום דחשדי ליה, והשתא קטעין מפקיד דאפקיד ליה בלא סהדי ריעא טענתיה, ואנן סהדי דלא אפקיד גביה אפי' אתו סהדי דאכל תרתי מינייהו, דלמא אשתלי ואחריני הוו (להני) [ולא הני] דקא טעין האי, דהא אינהו לא אסהידו דאפקידו גביה אלא דאכל תרתי מינייהו...

13. תוספות מסכת בבא מציעא דף ה עמוד א

שכנגדו קאמינא - וא"ת מאי שנא דבחשוד על השבועה שכנגדו נשבע ונוטל אמאי לא אמרינן מתוך שא"י לישבע משלם כדאמר גבי חמשין ידענא וחמשין לא ידענא (לקמן דף צח.) ובנסכא דר' אבא (שבועות דף) [1] וי"ל הכא אי אמרי' משלם לא שבקת ליה חיי דכל העולם יביאוהו לידי שבועה ויטלו כל אשר לו [2] ועוד דהתם אמר ליה שבועה דאורייתא אית לי עליך או תשבע או תשלם אבל הכא הוא ברצון ישבע אם נניחנו ולכך לא ישלם.

14. ספר ברכת אברהם

בענין מתוך שאינו יכול לישבע משלם

א) תד"ה שכנגדו וכו' ועוד התם, א"ל שבועה דאורייתא אית לי עליך או תשבע או תשלם, אבל הכא הוא ברצון ישבע אם נניחנו ולכך לא משלם. עכ"ל. דבריהם ז"צ מה איכפ"ל שרואה לישבע, הא מ"מ אינו יכול לישבע מחמת דין דחשוד על השבועה, וצקובה"ע (כ"צ סק"ד) עמד בזה. והגרנ"ט ז"ל ביאר דבריהם דס"ל בחירוק זה דגדר דין התורה בשבועה אינו דין בירור ע"י שבועה, דהא כיון דחשוד הוא אין שבועתו מזררת, וא"כ הרי אינו יכול לישבע, כיון דל"ש שיכיר ע"י שבועתו, אלא דזה דין שבועה מגזה"כ, וגם צאופן שלא יתכרר ל"ש לומר דלא נשבע, דכל עיקר דין התורה שמוטל עליו לישבע, והא דחשוד אינו נשבע הוא משום דין דאין מניחין אותו לישבע, דאין מוסרין שבועה לחשוד, דחיישינן שישבע לשקר, ואין מכשילין, והא דגם אם נודע אחרי שנשבע פסלינן לשבועה (ז"צ סי"ג) הוא דין דרננן. וביאור דבריו נראה דבדאי ענין שבועה הוא ענין שעליו לצרר הטענה ומסתבר דטעמא דקרא שפיר הוא כדי שיסתבר, מיהו אין זה גדר החיוב, דמאחר שהטילה

התורה דין שבועה, לא חילקה התורה בין חשוד למי שאינו חשוד, אלא דמל דין שבועה, אלא דחשוד אין מניחין לישבע מן התורה.

ב) והמתבאר מדברי המוס' דדין מתוך שאינו יכול לישבע משלם אינו גדר עיקר דין שבועה דלא ישבע או ישלם, ר"ל דאינו כמו מי שיכול לישבע, אלא שהם שני דינים נפרדים, דמי שיכול לישבע דינו שצריך לישבע או לשלם, אבל מי שאינו יכול לישבע, לעולם הול"ל דכה"ג לא הטילה התורה דין שבועה, דכמו צעזעים וקרקעות ושטרות, דכיון דאין ע"ז דין שבועה פטור בלא שבועה, כן ה"י ראוי לדון צאופן שטענתו טענה שאינו יכול לישבע, ומיהו ע"ז ילפינן משבועת ה' שהי' בין שניהם ולא בין היורשים (שבועות מ"ז ע"א) דבאינו יכול לישבע איכא דין משלומין. ע' ק"ש (ח"ב ס"ז אות ב', ג').

ובהך דינא ס"ל לחוס' דיסודו הוא צאופן שהטענה הוה טענה שאינו יכול לישבע עליה, אבל צאופן שהטענה שפיר הוה טענה ככל טענה אלא שיש דין על צ"ד שאין מניחין אותו לישבע, ע"ז לא קאי.

מיהו ז"צ מה הסברה לחלק בזה, ועוד מנ"ל לומר דהדין דמשאיל"מ הוא דין מחודש ולא נימא דזה גלוי בעלמא דכן גדר חיוב התורה בשבועה דלא ישבע או ישלם.

15. ספר בית לחם יהודה

כלומר דהב' תירוצים פליגי אי חשוד מיקרי אינו יכול להשבע.

ובביאור הפלוגתא בזה הסביר הגרנ"ט דפליגי בעיקר הגדר של חיוב שבועה, אם הוא חיוב בירור ע"י שבועה או שהוא חיוב שבועה כמשמעו [שהתורה הטילה עליו חיוב שבועה, וכמו שיש חיוב תשלומין כך יש חיוב שבועה], דלתירוץ א' ס"ל דחיוב השבועה הוא חיוב בירור ע"י שבועה, אשר על כן חשוד שאינו יכול לברר ע"י שבועתו [דשבועתו אינה מבררת כיון שהוא חשוד] מיקרי אינו יכול להשבע שהרי אינו יכול לברר ע"י שבועה ולא שייכא גביה עצם החפצא דשבועה, ומש"ה צריך לשלם, ורק תק"ח היא שלא יטול השכנגדו בלא שבועה, אבל לתירוץ ב' ס"ל שאין גדר חיוב השבועה חיוב בירור ע"י שבועה אלא הגדר הוא שהתורה הטילה עליו חיוב שבועה כמשמעו, וא"כ חשוד שפיר מיקרי יכול להשבע אע"פ ששבועתו אינה מבררת דמ"מ עצם השבועה שייכת גביה כיון שאינה בגדר של בירור ורק ב"ד הוא דאין מניחין אותו לישבע משום דאין מוסרין שבועה לחשוד שמא ישבע לשקר, וא"כ נמצא דהעיכות הוא רק מצד ב"ד, אשר על כן שפיר חשיב יכול להשבע ולא שייך גביה דינא דמתוך שאיל"מ, ולכן מעיקר הדין השנגדו אינו נוטל כלל ורק תק"ח היא שיטול כשבועה.

עיי"ש עוד וכח"י הגר"ש שקאפ לב"ב סי' יט' אות ב'.

ובקיצור, בזה הוא דפליגי הני ב' תירוצים, אי חשוד אין שבועתו שבועה או רק דאנו אין משביעין אותו, וזה תלוי בגדר חיוב שבועה אם הוא חיוב בירור או חיוב שבועה בלבד.

16. תוספות מסכת בבא מציעא דף ה עמוד ב

ותקנתא לתקנתא - ומתוך שאינו יכול לישבע משלם לא שייך הכא כדפרישית.

17. מהר"ם מלובלין מסכת בבא מציעא דף ה עמוד ב

ד"ה ותקנתא לתקנתא ומתוך שאינו יכול לישבע משלם לא שייך הכא כדפרישית. יש לומר דכונת התוס' בזה כדפירש לעיל בסמוך דגבי חשוד לא אמרינן מתוך שאינו יכול לישבע וכו' מטעמא דכתבו התוס' לעיל בזה

בסמוך וי"ל ג"כ דרצו התוס' בזה מה שכתבו לעיל בדף ג' בד"ה בכוליה בעי דלודי דבשבעה דרבנן לא אמרינן מתוך שאינו יכול לישבע וכו':

18. רש"ש מסכת בבא מציעא דף ה עמוד ב

תד"ה ותקנתא ומתוך כו' כדפרישית. נראה כוונתם כפי' הב' של מהר"ם דלפי' הא' קשה דהא היכא דגם שכנגדו א"י לישבע חזינן דאמרינן מחשאי"ל משלם היינו בשניהם חשודים לדעת הרי"ף בפ' כה"נ דאמרי' חזרה שבועה למחוייב לה ומחשאי"ל מ'וה"נ כיון דעל שכנגדו אין אנו יכולים להטיל שבועה הל"ל מחשאי"ל מ' דהוא דינא דאורייתא ולא תקנתא ואפי' לדעת התוס' שם דבשניהם חשודים יחלוקו אינו אלא משום קנסא לפי שהוא חשוד והכא הלא אין על מה לקנסו:

19. שיעורי ר' דוד בבא מציעא דף ה עמוד ב

(יג) מ"ט לא קאמר בגמ' דבכל שבועה דרבנן ליכא מתוך, וזהו הנפ"מ בין שבועה דאורייתא לדרבנן עוד הקשה דכל הפוסקים כתבו דלא אמרינן מתוך, גבי שבועה דרבנן, וזה תימא דלא זכרו בש"ס אלא מחשוד, [ועוד] וכבר הקשה מוהר"ש הלוי בהא דאמרינן בשבועות (דף מא א) מאי איכא בין שבועה דאורייתא לשבועה דרבנן, ולמה לא אמרו נפ"מ לענין מתוך. [אמנם לכאורה אפשר לומר דזה גופא משני הגמ' שם דנפ"מ אי נחתינן לנכסיה דשבועה דאורייתא נחתינן לנכסיה ובשבועה דרבנן לא נחתינן לנכסיה, והיינו כנ"ל דשבועה דאורייתא דהחיוב הוא או תשבע או תשלם דהוי דין ממונות נחתינן לנכסיה וכן אמרינן משאיל"מ, משא"כ בשבועה דרבנן דליכא משאיל"מ דלא הוי דין ממון לא נחתינן לנכסיה. עוד אפשר דזה נכלל בתירוץ השני בגמ' שם דמשני דנפ"מ אי איכא דין שכנגדו, דשבועה דאורייתא איכא דין שכנגדו, משא"כ בשבועה דרבנן, תקנתא לתקנתא לא עבדינן, וא"כ אי נימא דמשאיל"מ הוי רק תקנתא שפיר הוי זה בכלל תירוץ הגמ', דנפ"מ נמי לענין זה, [דשבועה דרבנן לא אמרינן משאיל"מ כיון דהוי תקנתא לתקנתא]].

20. חדושי הריטב"א מסכת בבא מציעא דף ה עמוד ב

דאי לא תימא הכי אנן חיותא לרעיא היכי מסרינן הא עברינן משום ולפני עור לא תתן מכשול. פירוש דאע"ג דהיכא דאית ליה בהמות מדידה דבלאו דידן מצי עביד איסורא, לית ביה משום ולפני עור כדאיתא בפ"ק דע"ז (ר' א'), מ"מ אין לנו לגרום איסורא דמסייע ידי עוברי עבירה איכא, והכא נקטי' קרא לרווחא דמילתא, ועוד דלמאן דמסרה ליה מעיקרא היכא דלית ליה בהמות אחריני לא דידיה ולא דעלמא איכא משום ולפני עור ממש, ועוד דהכא דסתמא עביד איסורא ודאי אפילו היכא דאית ליה לדידיה איכא משום ולפני עור משא"כ בכוס יין לנזיר דאפשר דלאו למשתי בעי ליה.

21. שיטה מקובצת מסכת בבא מציעא דף ה עמוד ב

וכי מאחר שזה תופס וכו' שבועה זו למה. הלא כיון שזה תופס חצי הטלית בידו וזה חציו נמי בידו וכל אחד ואחד במה שבידו יקרא מוציא מחברו למה אנו מצריכין לישבע על דבר שהוא מוחזק בידו ואף על גב דאוקימנא למתניתין כגון דתפיסי בכרכשתא אפילו הכי יכול להקשות הכא הכי דהא אי נמי הוה מחזיק האחד בחצי הטלית וזה בשני האחר כמו כן היינו משביעין אותן ומתריץ תקנת חכמים היא שלא יהא רגיל לו לחמוד הדבר הבא ממילא לחברו בין במציאה בין במקח וממכר ותקנו חכמים דלישתבע כי היכי דלפרוש וכו'. ה"ר יהונתן מפרש ההלכות:

22. תוספות מסכת בבא מציעא דף ה עמוד ב

דחשיד אממונא לא חשיד אשבועתא - נראה דהיינו טעמא משום דשבועה חמורה כדאיתא ביומא (דף פו.) ובשבועות (דף לט.) שהעולם נזדעזע על לא תשא וא"ת א"כ אמאי גזלן פסול לשבועה דאמר שכנגדו נשבע ונוטל וי"ל דגזלן לא פסול לשבועה אלא מדרבנן ולעדות הוא דפסול מדאורייתא משום אל תשת רשע עד וי"מ בשם ה"ר יהודה חסיד הא דחשיד אממונא כשר לשבועה משום דשמא ע"י שבועה יפרוש מגזל אבל גזלן ודאי כמו שמממון אינו פורש ה"ה משבועה ולא קשה מההוא רעיא דאסהידו ביה דאכל מינייהו אמאי פסול דבהנך תרי דאכל צריך לשלם ומהשאר יפרוש על ידי שבועה דמה שהוא משלם על ידי עדים אין זה השבה מעליא דעל כרחו משלם והיינו טעמא דכופר בפקדון פסול לעדות.

וכן הא דאמרו חסיד אממונא חסיד אשבעהא היינו דאיקלישא
 נאמנוהו ורף אס שבעה חמירא לי מ"מ לא סגי צבאי חומר
 והא דאמרה תורה ישבע היינו משום משחמיע אכל צמקום דודאי
 נחשד על ממון לא אמרה תורה שבעה [ורף שיש לרף לשבעה
 זה שחשוד אממונא ואחר שנשבע נימא דאינו חשוד לא אממונא
 ולא אשבעה וכמ"כ לעיל צירוף צ' השבעות לא דמי דצ' שבעות
 חד שמא אחד שבעה היא משא"כ צכפירח ממון ושבעה ועוד
 דצממונא כרי בעל דינו מכחישו וכוא ג"כ צחקה כשרות] ואי
 חסיד אממונא לא חסיד אשבעהא אמרינן דסמכה תורה לחומר
 שבעה לחוד דודאי קושטא היא דזה דחשוד אממונא איקליש
 נאמנוהו, ולאצוי דמשום ספק מלוה ישנה לעולם שבעה צאח שלא
 יסמוך צדדמי אכל אינו חשוד כלל לשקר צמיד.

וּנְיָמָא מִיגו דְּחֻשִׁיד אַמְמוֹנָא חֻשִׁיד נְמִי
 אַשְׁבוּעָתָא. [כתוב בשו"ת הרדב"ז (ח"א
 סי' קכח) כמו דאמרינן דחשיד אממונא חשיד
 אשבעתא, ה"ג אמרינן להיפך מאן דחשיד אשבעתא
 חשיד אממונא]. הקשה במעיני החכמה (להגאון
 מפלאצק, מהד"ק) הא קי"ל במס' בכורות (ל.
 החשוד לדבר אחד אינו חשוד לכל התורה
 כולה, וכן קי"ל לדינא (יו"ד סי' קיט ס"ד) החשוד
 לדבר אחד אינו חשוד לדברים אחרים, רק
 לדבר הקל ממנו, ואיסור שבועה הוא חמור
 מאיסור גזל, דהא אמרינן (יומא פה:) דל"ת
 הניתק לעשה הוא מן הקלות, ולא תשא הוא
 מן החמורות, וא"כ אין שייך לומר שהחשוד
 על ממון חשוד על לא תשא שהוא מן
 החמורות, ותירץ שבכל התורה כולה חשוד
 לדבר אחד אינו חשוד לכל התורה, אבל בגזלן
 כיון שתצוף לגזול בזרוע משל חבירו, יש
 לחושדו שישבע ג"כ לשקר וכו'. ועי"ש שהביא
 מתשו' הרשב"א והובא בשו"ע (יו"ד סי' ב, וסי'
 קיט) שהחשוד על הדבר אפי' בשבועה אינו
 נאמן לאותו דבר שחשוד עליו. ועי' בחי'
 הגרע"א (ח"מ סי' לד ס"ה).

ובחי' הרשב"א הביא בשם ר"ת, דכל
 שנחשד פע"א פסול לעולם עד שיביא ראיה
 שעשה תשובה, ואין מוסרין לו עכשיו שבועה,
 דחושדין שמא נעשית לו כהיתר, כיון דטעים
 טעם דאיסורא וכו'. וכתבו הרמב"ם (טוען פ"ב
 הי"א) וטורשו"ע (סי' צב ס"א) בחשוד אשבעה
 שאפי' אמר התובע אקבל שבועתו אע"פ שהוא
 חשוד, אין שומעין לו. והטעם לזה כתב בסמ"ע
 (סק"א) משום שנחשד שיוציא שם שמים מפיו,
 ויש חילול השם בדבר. ועי"ש בקצוה"ח. אבל
 התומים (סי' צב סוסק"י) הביא בשם המרדכי,
 דאם נתרצה התובע לקבל תשובתו שומעין לו.

25. דף על הדף בבא מציעא דף ה עמוד א

בגמ': וסבר ליה כרבן גמליאל דתנן טענו חטין והודה לו בשעורין פטור ורבן גמליאל מחייב.

בילקוט הגרשוני (יבמות קה, ב) הביא בשם האדמו"ר מצאנו שהקשה על הפסוק (בראשית יז, יח), 'ויאמר אברהם אל האלוקים לו ישמעאל יחיה לפניך' ופירש רש"י: 'יחיה ביראתך'. ומצינו שהשיבו הקדוש ברוך הוא (שם כ): 'ולישמעאל שמעתיך הנה ברכתי אתו והפריתי אתו והרביתי אתו במאד מאד שנים עשר נשיאים יוליד ונתתיו לגוי גדול', ולכאורה התשובה אינה ממין הטענה, דטענו חטים והודה לו בשעורים, אברהם אבינו ביקש שישמעאל יהיה ירא שמים, ואילו בתשובתו שמע שיהיה לו את העולם הזה.

ותירץ, הלוא אמרו חז"ל (ברכות לג, ב) 'הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים', ולכך אמר לו הקדוש ברוך הוא, יכול אני לסייע לו בכך שאתן לו מטוב העולם הזה, למען לא יהיו לו טרדות ומניעות המבטלות אותו להיות ירא שמים, אבל כדי שאכן יהיה ירא שמים אין הדבר תלוי אלא בו.

=====

בענין לא תחמוד

משה שווערד

1. ספר שערים מצויינים בהלכה

לא תחמוד לאינשי בלא דמי משמע להו. פי' בחי' הריטב"א (החדשות) דהוא אינו סובר שעובר, ולא פסלינן גברא אלא במילתא דידוע לאינשי דעבר איסורא. ועי' בתומים (סי' לד ס"ק יב) שתמה, דאטו אין אנשים בעלי תורה שידועים שזה איסור תורה, וא"כ עשית לכל העולם עמי הארצים שנעלם מהם דיני תורה, וכתב דכל אדם יש לו חזקת כשורות, ומוקמינן אחזקתו הסתמא לא ידע, דאילו ידע לא היה עובר עליו, וזה רק אי לא איתרע חזקתו, נועי"ש מה שמיישב לפ"ז מש"כ החוס' בחמסן דשאני התם וכו', וכתב שמצא אח"כ סברא זו בתשו' פנים מאירות (ח"ב סי' קה) וכו'. ועי' בסמוך בשם מהרי"ל, ועי' בשו"ת הרשב"א (ח"ב סי' קצו) דאינו רשע אלא במה שידוע לכל העולם, וכמו שאמר לא תחמוד לאינשי בלא דמי משמע להו. וכתב הסמ"ע (שם ס"ק נו) שאף שידוע שזה אסור מדאורייתא, מ"מ צריך שידע שהוא נפסל לעדות בכך. אמנם עי"ש בנתיבות (סי' טו) שזה דוקא באיסור הרבנן דהם אמרו והם

2. תוספות מסכת בבא מציעא דף ה עמוד ב

בלא דמי משמע להו - וא"ת תיפוק ליה מלא תגזול וי"ל לעבור עליו בשני לאוין וא"ת והא כי יהיב דמי נמי חמסן הוה כדמוכח שלהי הכונס (שם דף סב. ושם) וחמסן פסול לעדות כדכתיב אל תשת ירך עם רשע להיות עד חמסן והפסול לעדות פסול לשבועה דכל הנהו דחשיב בפסולי עדות בפרק זה בורר (סנהדרין דף כה: ושם) פוסל להו לשבועה בפרק כל הנשבעין (שבועות דף מה). וי"ל דחמסן לא פסול לעדות אלא מדרבנן מדהני בפרק זה בורר הוסיפו עליהם החמסנין ולא פריך חמסן דאורייתא הוא כדפריך אגולן וחמסן דקרא דלא יהיב דמי ושלחי הגזול (ב"ק דף קיט.) דמייתי קרא דחמסן בני יהודה אפי' אי יהיב דמי אסמכתא בעלמא הוא ואע"ג דהוסיפו עליהם החמסנין לפסול לעדות וה"ה שפסול לשבועה היינו חמסן שחצוף לחטוף מיד ליד בדיעת הבעלים אבל הכא לא חציף אלא מעלים חמסנותו ואמר שנאבדה לו לא פסיל.

3. שיעורי ר' דוד בבא מציעא דף ה עמוד ב

כא) באיסור לא תחמוד, אי דוקא בלא יהיב דמי, ואי תלוי אם אמר רוצה אני תוד"ה בלא דמי משמע להו, וא"ת תיפוק ליה מלא תגזול, וי"ל לעבור עליו בשני לאוין. ובפשוטו יש לפרש דכוונתם הוא רק לפי מה דמשמע להו לאינשי, דלא תחמוד הוי בלא דמי, ע"ז הקשו איך טועים הם בזה, הא ידעי דכבר איכא לאו דלא תגזול, וע"ז תירצו דמשמע להו דלעבור עליו בשני לאוין, אבל להאמת י"ל דאינו כן, אלא דלאו דלא תחמוד הוי בדיהיב דמי. אכן בלשון התוס' משמע דכך הוא האמת דלא תחמוד הוי דוקא בלא דמי, ורק דאיכא ב' לאוין.

ואמנם בתוס' בסנהדרין (דף כה: ד"ה מעיקרא) כתבו בזה ב' תירוצים, דהקשו, דמהתם מוכח דלא תחמוד
הוי דוקא בדלא יהיב דמי, אבל בדיהיב דמי ליכא לא תחמוד, ומהכא מוכח דרק לאינשי משמע דלא תחמוד הוי
בלא דמי, אבל טועים הם, דלא תחמוד הוי אפי' בדיהיב דמי.

ותירצו דהא דקאמר בגמ' דמשמע להו לאינשי רצה לומר נמי דכן הוא האמת.

ועוד תירצו דבאמת לא תחמוד הוי אפי' בדיהיב דמי, והא דמוכח התם דביהיב דמי ליכא לא תחמוד, היינו באופן
שאמר רוצה אני, דאז ליכא לא תחמוד, אבל בלא אומר רוצה אני, עובר בלא תחמוד אפי' בדיהיב דמי.

**ונמצא דלתירוץ הראשון היכא דיהיב דמי ליכא כלל לא תחמוד, אפי' לא יאמר רוצה אני, ולתירוץ שני
אם לא אמר רוצה אני עובר אפי' ביהיב דמי, ואם אמר רוצה אני אינו עובר.**

אכן דעת הרמב"ם דעובר אפי' ביהיב דמי, ואפי' אמר רוצה אני, דכתב (בפ"א מהל' גזילה ה"ט) וז"ל כל
החומד עבדו או אמתו או ביתו וכליו של חבירו וכו' והכביד עליו ברעים והפציר בו עד שלקחו ממנו, אע"פ שנתן
לו דמים רבים, הרי זה עובר בלא תעשה שנאמר לא תחמוד.

ובהשגות - הראב"ד כתב, וז"ל, א"א ולא אמר רוצה אני, עכ"ל.

והיינו דהראב"ד סובר כתירוץ הב' בתוס' דביהיב דמי עובר דוקא אם לא אמר רוצה אני אבל באמר רוצה אני
אינו עובר.

אבל הרמב"ם סובר דאפי' אמר רוצה אני נמי עובר, והיינו דמפרש דהא דאיתא בגמ' בלא דמי משמע להו, היינו
רק דלאינשי משמע כן, אבל להאמת עובר אפי' נתן דמים, ולא ס"ל החילוק אי אמר רוצה אני.

4. רמב"ם הלכות גזלה ואבדה פרק א

הלכה ט

כל החומד עבדו או אמתו או ביתו וכליו של חבירו או כל דבר שאפשר לו שיקנהו ממנו והכביד עליו ברעים
והפציר בו עד שלקחו ממנו אף על פי שנתן לו דמים רבים הרי זה עובר בלא תעשה שנ' [שמות כ' ט"ז] לא
תחמד, ואין לוקין על לאו זה מפני שאין בו מעשה, ואינו עובר בלאו זה עד שיקח החפץ שחמד, כענין שנ' [דברים
ז' כ"ה] לא תחמד כסף וזהב עליהם ולקחת לך חימוד שיש בו מעשה.

• השגת הראב"ד/ כל החומד עבדו או אמתו וכו' אע"פ שנתן לו דמים יקרים. א"א ולא אמר רוצה אני.

• השגת הראב"ד/ ואין לוקין על לאו זה שאין בו מעשה. א"א לא ראיתי דבר תמה גדול מזה והיכן מעשה
גדול מנטילת החפץ אבל היה לו לומר מפני שהוא חייב בתשלומין שהרי הוא כגולן שחייב להשיב את
הגזלה ולפיכך אינו לוקה וגם זה חייב להשיב את החפץ לבעליו.

הלכה י

כל המתאוה ביתו או אשתו וכליו של חבירו וכל כיוצא בהן משאר דברים שאפשר לו לקנותן ממנו כיון שחשב
בלבו היאך יקנה דבר זה ונפתה לבו בדבר עבר בלא תעשה שנ' [דברים ה' י"ח] לא תתאוה ואין תאוה אלא בלב
בלבד.

הלכה יא

התאוה מביאה לידי חימוד והחימוד מביא לידי גזל, שאם לא רצו הבעלים למכור אע"פ שהרבה להם בדמים
והפציר ברעים יבא לידי גזל שנ' וחמדו בתים וגזלו, ואם עמדו הבעלים בפניו להציל ממונם או מנעוהו לגזול
יבא לידי שפיכות דמים, צא ולמד ממעשה אחאב ונבות.

הלכה יב

הא למדת שהמתאוה עובר בלאו אחד והקונה דבר שהתאוה בהפציר בהפציר בבעלים או בבקשה מהן עובר בשני
לאוין לכך נאמר לא תחמד ולא תתאוה, ואם גזל עבר בשלשה לאוין.

5. ביאור הגר"א - משלי פרק ב פסוק טז

להצילך מאשה זרה עכשיו מפרש הגר"א דס"א והוא סוד התאוה והוא נחלקת ג"כ לב' והוא תאוה וחמדה ותאוה
זה הוא היושב בביתו ואינו רואה רק למלאות תאוות והנאות וחמדה הוא הדבר שאין בהם הנאת הגוף כמו בגדים
נאים ובתים נאים או שיהיה לו ממון רב שאין בהם הנאת הגוף אלא נפשו של אדם חומד להם וז"ש גזל ועריות

נפשו של אדם מתאוה ומחמדתן שבגזל שייך חימוד שאין בהן הנאת הגוף ועריות שייך לשון תאוה שהוא הנאת הגוף לכן אמרו מתאוה ומחמדתן וזה החומד דברים שאין בהם הנאת הגוף אינו שליו ואינו שוקט אלא רודף תמיד אחריהן ואלו הב' דברים כתיב בעשרת הדברות אך בלוחת האחרונות כתיב בהיפך אצל אשת רעך לא תחמוד ואצל בית רעך לא תתאוה ובלחות הראשונות כתיב בשניהם לא תחמוד וכן אמר לי מו"ר ושאלתיו מפני מה ואמר לי שנכון הוא ולא זכיתי לשמוע ממנו הטעם (ונראה לענ"ד

6. שערם מצויינים בהלכה

כתב באבן עזרא (יתרו כ"ד) אנשים רבים יתמהו על זאת המצוה, איך יהיה אדם שלא יחמוד דבר יפה בלבן, כל מה שנחמד למראה עיניו, ועי"ש שכתב משל כשם שכפרי מתייאש מקחת בת מלך לאשה וכו', וצריך האדם ליהע שהשם לא הצה לתת לו, ולא יוכל לקחתו בכחו במחשבותיו ובתחבולותיו, לכן יבטח בבוראו שיכלכלנו ויעשה הטוב בעיניו. ועי' בבית הלוי עה"ת (פ' יתרו ה"ה לא תחמוד) שבי על דבריו שזה הסבה טוב ונעים, (והוא מפנה, דאם יש לאדם יראה מהאיסור, וכמו אדם שהולך ע"ג נהר הקפוי מקרח, ומתאוה לתאוה ויצה"ה ברעה בו ובאמצע נחלקה רגלו על הכפור וחושב ליפול, הרי אז יתבטל ממנו כל התאוה, וא"כ ה"נ שהזהירה התורה לא תחמוד, אם ה"י לאדם יראה כיראת הנפילה שוב לא יחמוד כלל). ובספר החינוך (מצוה טז) כתב, שביד האדם למנוע מחשבותיו ותאותיו, ורק הטפשים החטאים בנפשותם יאמרו שא"א לאדם למנוע לבבו מלהתאוות מה שברשות חבירו וכו'. ועי' בדרך פקודיך (מל"ת לה – חלק המחשבה) הודאי מה שנופל בלב האדם לאונסו לא יענש עליו, רק על מה שמאריך במחשבתו ברצון, וכשנופל לו פתאום תאוה,

צריך להסירה ממחשבתו, וכזה נחא מש"כ "לא תתאוה" בלשון כבוד, ולא כתיב לא תאוה בלשון קל, שלא תבוא תאוה לתאוה, שלא תעמק ממחשבה למחשבה רק מיד תסירנה ממחשבתך. ונראה שכן מהוייך בלשון החינוך, "העובר על זה וקובע מחשבתו להתאוות" וכו'. וכזה מוכח מלשון רבינו בחיי (נעבים כט"ה) שהאריך היאך יעניש הכתוב על ענין הההור, שאין אדם יכול לשלוט בעצמו שלא יעלו בלבו מחשבות העת וכו', אלא שמה שלפעמים יולידו רעיוניו מחשבות בלתי טובות בפתע פתאום שלא במתכוון, זה טרם ההכנות והוא סימן מכשול והחטא כי הטה עצמו מני אורח ולא גדל נפשו במהריגת ההכנות, ותקנתו ורפואתו להשתדל בהכנות לבו ומחשבות להשי"ת ויכוף מחשבתו במחשבה טובה, וכשבא לו מחשבה רעה יגעה בה שאם אינו גוער בה והיא עומדת בלבו הוא נענש וכו', עי"ש באריכות. [ומזה ראינו גם למש"כ בדרך פקודיך (מל"ת לה חלק המחשבה אות ד) לענין ההורוי עבירה].

7. ספר ברכת פרץ- פרשת יתרו

ולכאורה היה נראה לומר דגם בהלאו דלא תחמוד עיקר העבירה היא החימוד שבלב, כדכתיב לא תחמוד שהוא ענין תשוקה ורצון, רק ששיעור החמדה שיש בו אזהרה הוא חמדה כזו שהביאה לידי תוצאת של השגת הדבר, ונמצא שאין ההשתדלות עצמה מעשה של עצם האיסור, אלא החמדה המשפיעה על ההשתדלות היא האיסור, ומעשה ההשתדלות אינו אלא תנאי בגדר העבירה של חמדה, [שאינו עובר עד שפעלה החמדה לתוצאות כנ"ל]. וכל כהאי גוונא שפיר נחשב לאו שאין בו מעשה, כיון שאין מעשה בעצם האיסור אלא בהתנאי.